

Pospíšil, Ivo

Tajemný Gončarov a geneze jeho poetiky : smysl literárního života

Новая русистика. 2022, vol. 15, iss. 1, pp. 90-93

ISSN 1803-4950 (print); ISSN 2336-4564 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/NR2022-1-9>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/145052>

Access Date: 21. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

im Kontext der europäischen Kultur und Geschichte des 17. Jahrhundert. Siedlce, s. 237–248.

POSPÍŠIL, I. (2004): *Neskol'ko zamečanj o koncepcii ruskoj literatury v knige Dmitrija Čiževskogo Russische Literaturgeschichte des 19. Jahrhunderts, 1964–1967*. In: Dmytro Čyževskij. Osobnost a dílo. Sborník z mezinárodní konference k 25. výročí úmrtí. Praha, s. 257–265.

POSPÍŠIL, I. (2017a): *Polsky psaná monografie o Komenském: polsko-německý pohled a problémy*. Philologia XXVII, 2017, 1, s. 117–121.

POSPÍŠIL, I. (2005): *Styl literatury a Dmytro Čyževskij*. Opera Slavica, 2005, č. 1, s. 55.

POSPÍŠIL, I. (2003): *Užitečný přehled ukrajinské literární vědy*. Filologická revue, 2003, č. 2, s. 49–51.

POSPÍŠIL, I. (1998): *Vznik a vývoj ukrajinské literární vědy*. Slavica litteraria X, 1998, č. 1, s. 116–118.

POSPÍŠIL, I. (2010b): *Zamečanija po povodu istoriko-literaturnych koncepcij Dmitrija Čiževskogo*. In: MNICH, R., URBAN, J. (red.): *Dmitrij Čiževskij i jevropskaja kul'tura. Dmytro Čyževskij i jevropska kul'tura*. Drohobyč–Siedlce, s. 131–140.

POSPÍŠIL, I. (2017b): *Důkladná revize, srovnání a rehabilitace jako záloha pro budoucnost (Roman Jakobson a Dmytro Čyževskij)*. Novaja rusistika, 2017, č. 1, s. 98–103.

POSPÍŠIL, I., ZELENKA, M. (1996): *René Wellek a meziválečné Československo*. Brno.

TSCHIŽEWSKIJ, D. (1964): *Russische Literaturgeschichte des 19. Jahrhunderts. I. Die Romantik*. München.

TSCHIŽEWSKIJ, D. (1967): *Russische Literaturgeschichte des 19. Jahrhunderts. II. Der Realismus*. München.

<https://doi.org/10.5817/NR2022-1-9>

Tajemný Gončarov a geneze jeho poetiky: smysl literárního života

ГРОДЕЦКАЯ, А. Г.: *Гончаров в литературном доме Майковых*. Санкт-Петербург: Институт русской литературы (Пушкинский Дом) Российской академии наук, «Полиграф», 2021. 430 s. ISBN 978-5-91868-023-0.

Literární život byl v ruském prostředí vždy chápán jako základní prvek bytí krásné literatury: literární salony a kroužky byly stálým předmětem zájmu a zkoumání a brněnské studenty rusistiky v 70. letech 20. století v tomto smyslu vzdělával docent Jaroslav Mandát (1924–1986), který upozorňoval zejména na knížku o literárních

salonech a kroužcích vydanou koncem 20. let 20. století.¹ Nebyla náhoda, že svazek byl redigován a doprovázen předmluvou Borise M. Ejchenbauma, jenž mezitím od radikálního formalismu (vzpomeňme jeho studii Mladý Tolstoj nebo na Iluze skazu, kde se střetl s kolegou Viktorem Vinogradovem), kam se dostal od filozofující literární vědy, např. v reflexi o N. M. Karamzinovi, přešel k studiu literárního života (rusky: „literaturnyj byt“) a v tomto duchu napsal dvoudílnou práci o Lvu Tolstém. Koncem 20. let 20. století byl v sovětské literatuře ve znamení postupného potlačování esteticky samostatných literárních skupin a seskupení, nástup uniformity vedoucí až k vytvoření jednotného Svazu sovětských spisovatelů a závazné metodě tvorby, tzv. socialistického realismu. Byl tedy příklon k literárnímu životu formalisty, který už od něho směřoval k dějinám literatury, příznačný. Nicméně to nic nemění na tom, že tento taktický krok se ruské literární vědě a literární vědě obecně vyplatil.

Autorka – stejně jako její předchůdci – vidí literární život jako dominantní složku geneze literárního artefaktu. Zatímco u Lva Tolstého a Fjodora Dostojevského lze stopy literárního života odhalovat poměrně snadněji, neboť oba zanechali po sobě dosti stop záměrně akcentovaných svědectví, u Gončarova, který byl přece jen větší tajnůstkář („скрытый“, tj. uzavřený, introvert) a také za sebou stopy spíše zametal, byť ne tak demonstrativně jako jiní před ním a hlavně po něm, zejména ve 20. století, což ovšem mohlo mít i politické důvody, tomu bylo jinak. Gončarov byl především úředník a toužil po zaměstnání – stejně jako v mnoha případech později novináři apod. – poskytující klid na práci (novináři ještě nebyli investigativní, seděli v redakcích a vinárnách nebo pivnicích, život úředníků na ministerstvech/departamentech známe z mnoha dobových svědectví). Gončarov byl později i cenzorem, a to osvěcencem, jak ukazují četné doklady archívni, např. dokumentace cenzurního úřadu s jeho hodnocením, zdůvodňováním i škrty, například také u Sebraných spisů A. S. Puškina.²

O životě Ivana Gončarova v domě Majkovových jsou různá vyjádření, koncepce, pojednání, dokumenty, korespondence, která už byla dílem zpracována, ale zdaleka ne všechna. Na tom se podíleli různí badatelé – co jméno, to pojem, např. Jevgenij (Evžen) Ljackij, náš známý pražský emigrant běloruského původu, André Mazon, známý z historie *Slova o pluku Igorově*, A. P. Rybasov, B. M. Engelgardt nebo A. G. Cejtlin. Autorka tedy měla významné předchůdce. Hlavně zůstala nezpracovaná literární díla připisovaná Gončarovovi, která v té době vznikala a která vysvětlují jeho další spisovatelský vývoj a formování jeho poetiky. A. Gončarov přijíždí do Sankt-Petěrburgu roku 1835, aby se ujal funkce v ministerstvu zahraničí (departament

1 [ARONSON, REJSER 1929] dnes lze najít na: <https://imwerden.de/pdf/aronson_reiser_literaturnye_kruzki_i_salony_1929_ocr.pdf>.

2 Viz brněnský svazek *Ivan Gončarov i jevropskij klassicizm i neoklassicizm* (2021), naši předmluvu *Vstuplenije* [POSPÍŠIL 2021, 5–6] a studii „Edle Einfalt, stille Größe“: *Ivan Gončarov v kontekste tradicij klassicizma* [POSPÍŠIL 2021, 157–175], kde se o jeho cenzurní praxi také píše.

vnešních del). V domě Majkovových (Apollon, Valerian, manželka Nikolaje Majkova Jevgenija Petrovna, rozená Gusjatnikova, z moskevské kupecké rodiny, sama literárně činná). Autorka rozšiřuje terminologii literárního života: ke kroužkům, a salonům připojuje „dům“, neboť tam se vskutku odehrával život literární, ale i skutečný, a vznikaly literární opusy, jež poznamenaly dílo všech zúčastněných, někoho více někoho méně. Možná právě odtud pramení tíhnutí Ivana Gončarova k idyle, ke klidu, jejíž potvrzení našel u Johanna Joachima Winckelmanna. Také protrahovaný, původně romantický kult přátelství, který se tu přesouvá do realističtějších poloh, má u Majkovů svou obdobu. Zde poznává Gončarov například V. A. Solonicyna, jenž s Osipem Senkovským sdílel redaktorství časopisu *Biblioteka dlja čtenija*, tedy, jinak řečeno, v domě Majkovových pronikl Gončarov do tajů literárního života a navazoval důležité styky, které potom zužitkoval v dalším životě a tvorbě. „Domácí tvorba“, která se tu vyvíjela, zahrnovala mimo jiné časopis *Sněžinka (Podsnežnik, 1835, 1836, 1838)* a almanach *Měsíční noci (Lunnyje noči, 1839)*. Analýza těchto periodik a odhalování Gončarovova skrytého autorství patří k nejúspěšnějším výsledkům přítomné knihy. Autorka sleduje genezi některých výtvorů, které se potom objevují v Gončarovově prozaické tvorbě, neboť poezie byla v důsledku vývoje čtenářství za realismu vytlačována na okraj: Gončarov a podobně Turgeněv umisťovali své básně často do svých prozaických děl jako dílka svých postav (viz podobný postup Borise Pasternaka v *Doktoru Živagovi*, ale zde byly důvody jistě jiné). Gončarovovy básně v *Sněžence* předznamenaly proslulou elegii Alexandra Adujeva z *Všedního příběhu*, povídka *Lichaja bolest (Těžká nemoc/bolest)* už kultivuje známou polaritu klid a neklid, žánrové pohyby zase povídka *Ščastlivaja ošibka (Šťastná chyba)* korespondující s povídkou ze života vyšší společnosti, stejně jako celá sémantika a poetická struktura v těchto „domácích“ dílech nacházejí svá pokračování později. Literární tvorba v domácích periodikách, debat kolem nich, jejich přenášení apod. se postupně vyvíjela do svérázné literární tvorby, zejména po odjezdu Nikolaje a Apollona Majkovových do Itálie na podzim 1842, např. do novin *Spletnja (Pomluva/Klep nebo Klepy)*. Na to navazují večery v Kateřinském institutu (Jekatěrinskij institut), pedagogickém zařízení řádu sv. Kateřiny, jež bylo v hlavním městě založeno roku 1798 a fungující od roku 1807 v budově na Fontance (nyní je tam Ruská národní knihovna – Российская национальная библиотека). „Pátky“ v institutu navštěvuje Gončarov spolu s celou širokou Majkovovou rodinou a dalšími. Na stránkách Klepu nachází autorka řadu Gončarovových textů, které je třeba dešifrovat a potvrdit jejich autorství. Zde se také rýsuje jeho opozice ideálu a reality a propojování poezie a prózy, např. v eseji *Chorošo ili durno žít na svete?* (1841–1842) a v tzv. institutské črtě *Pepiňjerki/Пепиньерки* (z franc. pépinière, čes. chovanky, odchovankyně, absolventky, v současné francouzštině je to „líheň“ nebo to znamená lesnický termín „školka“, tedy obecněji „pěstírna“): šlo o děvčata, která absolvovala Jekatěrinský institut a byla tu ponechána na praxi. Ta

měla asi dost času na různé koketerie a lechtivé hrátky i v rámci „pátků“. Tato hravost, jistě i skrytě nebo otevřeně erotického rázu nás u Gončarova, jehož dílo je jakoby zcela jiné, může překvapit. Integrita masky přísného cenzora, kterou si nasazoval, střídmeho a střízlivého konzervativce, který dává přednost klidu a nehybnosti, by tím byla značně narušena. Vrhá tedy studium „domu Majkovových“ na osobnost Ivana Gončarova řadu záhad a tajemství a jejich postupná dešifrace vede k výzkumu geneze jeho zralého díla. Závěrečné oddíly přítomné knihy se zabývají autorstvím tvorby, jež je Gončarovovi připisována, jež je dílem ztracena, dohledána nebo dosud nenalezena, ale o níž se ví nebo jejíž autorství je určeno jen s jistou mírou pravděpodobnosti. Finální kapitola se týká literárního domu Majkovových v perspektivě studia Gončarovy tvorby. Jde jednak o poetiku domácího kruhu, posluchačstva, atmosféry literárních večerů a také o žánrové typologie, např. rybářských syžetů v kontextu ruské literatury (zde nemusím ani uvádět *Zapiski ob užen'je ryby* S. T. Aksakova, jak jsme je analyzovali před čtyřiceti lety v souvislosti s ruskou románovou kronikou, včetně jeho Rodinné kroniky, neboť literární život v domě Majkovových měl, jak autorka uvádí, kronikový ráz, měl své kronikáře, a tak se projevoval i na stránkách zmíněných „domácích“ periodik). Přílohy obsahují lyrickou prózu Jekatěriny Pavlovny Majkovové, ženy Valeriana Majkova, známé jako spisovatelka pro děti, pravděpodobně prototyp Olgy Iljinské z *Oblomova* a Věry Berežkovové ze *Strže*; jde o lyrickou poezii a povídku *Marija* (1835). Poté následuje fejetonová próza Apollona Majkova, například extrémně zajímavá *Cesta na Měsíc (Puteštvije na Lunu, 1835)*, dále anonymní prózy ze *Sněženky*, dílo V. A. Solonicyna *Tak oni nanjali daču* (1839), dílo Apollona Majkova *Pokorenije strany Semi pagod jevropejcamy* (1839) a Solonicynův *Epilog*. Další přílohy zahrnují obsahy *Sněženky* (Podsnežnik) a *Měsíčních nocí* (Lunnyje noči). Celkově je kniha výborně strukturně rozvrstvena a funkčně opatřena obrazovými a jinými přílohami. Jde o důležitý materiál, analýzu a soubor tezí a hypotéz, které napomáhají pochopení často komplikovaných kontextů Gončarovova díla.

Ivo Pospíšil

Bibliografie:

- ARONSON, M., REJSER, S. (1929): *Literaturnyje kružki i salony*. Leningrad. <https://imwerden.de/pdf/aronson_reiser_literaturnye_kruzhki_i_salony_1929__ocr.pdf>. [online]. [cit. 06.05.2022].
- GRODECKAJA, A. G. (2021): *Gončarov v literaturnom dome Majkovych*. Sankt-Peterburg.
- POSPÍŠIL, I. (ed.). (2021): *Ivan Gončarov i jevropejskij klassicizm i neoklassicizm*. Brno, s. 157–175.

